

Кость С.С. (Львів, Україна)

**«Старожитності і пам'ятки землі Чеської» у творчості Карела
Запа (в контексті чеського національного відродження)**

Автор аналізує «Старожитності і пам'ятки землі Чеської» Ф. Міковця і К. Запа, звернувши увагу на історичні й суспільно-політичні аспекти цієї праці, доводить закономірність її появи у контексті чеського національного відродження. На думку автора, публіцистичність і громадянський пафос «Старожитностей і пам'яток землі Чеської» органічно поєднуються з науковою ґрунтовністю і скрупульозністю її авторів – Ф. Міковця і К. Запа.

Ключові слова: *К. Зап, Ф. Міковец, чеське національне відродження, історія слов'ян, культура Чехії.*

Автор анализирует «Древности и достопримечательности земли Чешской» Ф. Миковца и К. Запа, обращая внимание на исторический и общественно-политический аспекты этого труда, указывает закономерность появления его в контексте чешского национального возрождения. Автор статьи считает, что публицистичность и гражданский пафос «Древностей и достопримечательностей земли Чешской» органически сочетается с научной основательностью и скрупулезностью Ф. Миковца и К. Запа.

Ключевые слова: *К. Зап, Ф. Миковец, чешское национальное возрождение, история славян, культура Чехии.*

The author analyzes "Antiquities and Monuments of the Czech Lands" by F. Mikovec and K. Zap, pointing out the historical and socio-political aspects of this work and proves the consistency of its appearance in the context of the Czech national revival. According to the author, the publicistic character and civic pathos of "Antiquities and Monuments of the Czech Lands" are organically combined with scientific fundamentality and scrupulousness of F. Mikovec and K. Zap.

Key words: *Karel Zap, F. Mikovec, Czech national revival, history of the Slavs, culture of the Czech Republic.*

Карел Зап – відомий чеський письменник, публіцист, етнограф, краєзнавець середини ХІХ ст. Увага до творчості К. Запа зумовлена, поперше, його роллю в історії українсько-чеських літературних зв'язків ХІХ ст. К. Зап перебував у Львові в 1836-1845 рр., коли в середовищі галицьких українців починався процес національної ідентифікації та національного відродження. І. Франко зазначав у статті «Літературне відродження полудневої Русі і Ян Коллар»: «Особливо два світлі мужі – Зап і Коубек заслужили собі на вдячну згадку яко приятелі і не в одному вчителі наших молодих русинів» [3, 258]. По-друге, повчальним і продуктивним є

дослідження внеску К. Запа в чеське національне відродження, оскільки він автор ґрунтовних праць – «Чесько-моравська хроніка» (1862-1872), «Всесвітня географія» (1845-1851). Значну частину творчої спадщини К.Запа становлять краєзнавчі публікації про міста та містечка Чехії та архітектурні пам'ятки у них – костели (опис вівтарів, гробниць, ікон), замки, в'їзні брами, мости, вежі, скульптури, зокрема це праці «Опис головного королівського міста Праги для іноземців і мешканців, з планом і двома краєвидами на місто» (1835), «Путівник по Празі» (1848), «Опис королівського замку, головного храму св. Віта і всіх інших костелів і світських будівель на Градчанах у Празі» (1868).

По-третє, К. Зап був прихильником ідеї слов'янської взаємності і одним із ініціаторів та організаторів першого слов'янського з'їзду 1848 року у Празі. На жаль, досить багатогранна і велика за обсягом творча спадщина К. Запа ще не стала об'єктом комплексного дослідження, хоча згадки про нього знаходимо у працях як українських дослідників і учених (П. Гонтар [1]), М. Мольнар [2], І. Франко [3], так і чеських (Л. Файгл [5], Ї.Горак [7], К. Паул [9], В. Гостічка [8]).

Мета цієї публікації – з'ясувати суспільно-історичні аспекти появи праці «Старожитності і пам'ятки землі Чеської» в контексті чеського національного відродження.

У творчому доробку К. Запа є і ця праця, авторство якої йому приписують не цілком заслужено (хоча є й інша думка: автори двотомної «Історії чеської літератури» (Прага, 1960) відмовляють йому в авторстві), але до появи якої він причетний і яка органічно вписується в парадигму його ідейно-концептуальних засад, яка суголосна навіть із його стилем. «Старожитності і пам'ятки землі Чеської» складаються із двох частин. Річ у тім, що першу частину написав Ф.Міковец і вийшла вона друком, ймовірно, у 1860 році. (Ф. Міковец закінчив Карлів університет у Празі, де вивчав історію Чехії та історію мистецтва. Цікавився літературою і писав на ці теми чеською та німецькою мовами. Згодом, у 1851 році заснував літературний часопис «Lumír» (авторами цього часопису були молоді літератори, а сам Ф. Міковец писав про театр), з його ініціативи був заснований літературно-мистецький гурток «Arkadie»).

Про драматичну історію появи другої частини розповів К. Зап у передмові до неї: «Ми мусимо цим другим томом закінчити працю Ф.Міковца... Якраз хотів історичну частину розповіді про монастир святої Анешки в Празі дописати, коли йому ручка з руки випала і нестерпна хвороба уклала його в ліжко...невблаганна смерть обірвала життєвий шлях молодого талановитого історика (помер 22 вересня 1862 року)» [11, 219]. У

цій же передмові він зазначив, що ця праця не могла залишитися не завершеною. На нашу думку, є кілька мотивів, які спонукали К. Запа закінчити працю свого молодшого колеги. Звичайно, що перший пов'язаний з повагою до пам'яті про покійного і це цілком зрозумілий вчинок у системі як християнської моралі, як загальнолюдських цінностей, так і в своєрідному моральному кодексі наукового середовища (що більше на титульній сторінці видання зазначено прізвища обох авторів – Ф.Міковца і К. Запа). Високий ступінь мотивації К.Запа можна пояснити ще однією причиною: як чеський патріот він розумів, що довершувати цю працю треба, хоча це й нелегке завдання для будь-кого (про що він і написав у передмові), але серед найбільш відомих чеських істориків, етнографів, краєзнавців того часу К. Зап був чи не єдиний, хто міг взяти на себе відповідальність і завершити працю. У доробку К. Запа вже були аналогічні публікації. Зазначимо, що К. Зап був і редактором краєзнавчого часопису «Památky archaeologické a místopisné» (1854-1866), на сторінках якого разом із його авторами (А. Власак, В.Томек, Я. Воцела, А. Рибічка та ін.) він популяризував історію Чехії.

Проте мотивація була глибшою, вагомішою, якщо йдеться про суспільно-історичний контекст. Ми маємо на увазі не лише наукове значення праці, яку розпочав Ф. Міковец, але й її громадянське значення, її місце в національному вихованню чехів. Саме в контексті чеського національного відродження потрібно сприймати як працю «Старожитності і пам'ятки землі Чеської» загалом, так і мотивацію вчинку К. Запа – це був крок, зумовлений не лише моральними спонуками, але й розумінням свого обов'язку як патріота, представника того поневоленого народу, який в умовах недержавності боровся за свою національну ідентичність практично в усіх сферах життєдіяльності.

Чеське національне відродження, що почалося наприкінці XVIII століття, не було спонтанним чи випадковим, не було звичайною емоційною реакцією на ту принизливу ситуацію чеського народу, в яку він потрапив після поразки біля Білої Гори. Відомий чеський історик В. Томек, сучасник Й. Палацького, Я. Коллара, П. Шафарика, в своїй «Історії Чеського королівства» зазначає, що зміни в чеському суспільстві почалися ще за часів австрійської імператриці Марії Терезії, вони стосувалися і судової системи, і податкової, і освіти. Реформи продовжив її син і наступник на габсбурзькому троні Йосиф II – було ліквідовано особисту залежність селян, скасовано цензуру і поміркованішими стали вимоги до свободи слова, були продовжені реформи в освіті. Щоправда, В. Томек підкреслює, що Йосиф II дуже багато уваги приділяв розширенню сфери

вживання німецької мови. Так, 1780 року появився імператорський указ для Чехії, щоб до гімназій приймати лише за умови задовільного знання німецької мови, 1784 року вийшов указ про запровадження німецької мови як мови викладання замість латини (що, зрештою, було прогресивним кроком), було розширено вживання німецької мови у Карловому університеті. Зрозуміло, що це щораз більше витісняло чеську мову і в історичній перспективі загрожувало чеському народові асиміляцією. Негативним було й те, що Йосиф II мало сприяв розвитку мистецтва та гуманітарних наук (вивченню природничих наук почали приділяти набагато більше уваги, ніж раніше). Як зазначає В. Томек, австрійський уряд завдав багато шкоди знищенням давніх пам'яток мистецтва. Під час ліквідації монастирів (в липні 1773 року папа Клемент XIV заборонив орден єзуїтів) представники влади недбало поводитися з творами мистецтва, багато цінних історичних джерел зникло. Кажуть, що Йосиф II мав намір навіть Празький замок перетворити в казарми, але фактом є те, що він дозволив продати з аукціону рештки рідкісної і коштовної збірки короля Рудольфа за безцінь, за ціною мотлоху. В. Томек зазначає: «Його покровительство отримувало лише те, що мало хоч якусь матеріальну користь і цим збільшувало міць держави» [14, 432].

Не можна в цих реформах вбачати лише негативне, лише централізаційні та германізаційні кроки, що мали остаточно знищити будь-які надії чехів на кращі і радісніші дні для чеської народності, як вважав на початку ХХ століття В. Францев [4, 1] (висловлював він цю думку як російський історик з панрусистських і неославистських позицій). Усі ці реформи активізували і мобілізували чеське суспільство. Як слушно зазначав Я. Гейрет, вони оживили «напівмертве чеське суспільство, чеська людина почала вільніше дихати, чеський дух ожив. Починається захист чеської мови. Марними були германізаційні прагнення освіченого абсолютизму і йосифізму. З чеських хиж йдуть на навчання сумлінні сини і стають нашими натхненними будителями» [6, 3]. Асиміляційні зусилля Відня (не має значення – приховані чи явні, свідомі чи несвідомі) дали зворотній ефект. Але йосифінські реформи не були єдиним чинником чеського національного відродження. Французька революція 1789 року, згодом наполеонівські війни теж спричинилися до глибоких історичних процесів і змін у Європі, що охопили і слов'янські народи. У середовищі слов'янської інтелігенції теж набуває популярності ідея національності, в тих умовах вона органічно узгоджувалася із ідеєю слов'янської взаємності, яка щораз більше поєднується із увагою до свого минулого. У зв'язку з цим

вкжемо ще на один чинник чеського національного відродження. Наприкінці XVIII – на початку XIX століття чеський народ довів, що в нього тривка історична пам'ять, що майже двісті років чужоземного панування не викреслили з колективної пам'яті народу спогадів про своє славне минуле, а тому чеський народ використав історичний шанс відродитися і повернутися на політичну сцену, зрештою, на арену історичного буття. Ще з 1769 року існував таємний гурток, який за часів Йосифа II було перейменовано в Чеське королівське наукове товариство (1784 р.), в якому займалися і математичними науками, й історією (переважно чеською). Звідти вийшов відомий славіст Й. Добровський. Ось як далі матеріалізувалася ідея чеського національного відродження: у 1790 р. в Празі створено патріотичне товариство любителів мистецтва (згодом на цій основі було створено академію мистецтв), 1792 року в Карловому університеті відкривають кафедру чеської мови, 1798 року в Празі починає діяти постійний народний театр, 1810 року у Празі відкривають консерваторію, у 1818 року засновано Товариство чеського музею, а 1830 року починає виходити «Časopis Českého Muzea». Дуже важливим моментом в історії чеського національного відродження було заснування Чеської Матиці в 1831 р. Принципове значення мала поява в 1831 р. першого тому «Історії народу чеського в Чехії та Моравії» Ф. Палацького (тоді він вийшов німецькою мовою, чеською – 1848 р.). Завдяки цій праці Ф. Палацького згодом назвали Колумбом чеської історичної науки і «батьком народу», завдяки «Історії народу чеського в Чехії та Моравії» Ф. Палацький об'єднав чехів з їхнім минулим, шедевр Ф. Палацького став фундаментом, на якому можна було продовжити будівництво [6, 6]. До речі, Я. Гейрет звернув увагу на те, що Ф. Палацький закінчив свою історію 1526 роком, коли загинув чеський король Людвик з Ягелонського роду, але не досліджував і ніколи не прагнув досліджувати «клятву» Білу Гору, а в його присутності ніхто навіть не згадував про цю трагічну подію в чеській історії.

У 1848 р., коли вийшов перший том «Історії народу чеського в Чехії та Моравії» чеською мовою, вийшла друком ще одна праця Ф. Палацького – «Опис Чеського королівства. У вступі автор заявляє, що ця книга не претендує на те, щоб бути більш ніж каталогом усіх населених пунктів чи міст в Чеському королівстві, але не тільки сучасних і відомих, але й колишніх і забутих. Ф. Палацький віднайшов забуті чеські назви усіх населених пунктів у Чехії (влада вживала німецькі назви) і цим праця мала прислужитися, на думку Ф. Палацького, становленню чеського духу. Про свої монографічні студії він писав ще раніше, в 1834 р, 1835 р. і в

1846 р. на сторінках журналу «Časopis Českého Muzea». В «Описі Чеського королівства» він звернув увагу на королівські та інші міста, на старі замки і фортеці, на монастирі тощо.

Усе це зберігало історичну пам'ять, бо опис будь-якої пам'ятки минулого перетворювався на важливе джерело вивчення. Джерело ставало не лише матеріальним, речовим, але й писемним. Усе це доводило, що чеський народ – давній, з великими культурними й мистецькими досягненнями, що це народ, який вмів не лише працювати й воювати, але й творити. Цій меті була підпорядкована діяльність Товариства чеського музею та його друкованого органу – журналу «Časopis Českého Muzea». Не можна не загадати і про діяльність П. Шафарика. Ще в 1834 р. на сторінках «ČSM» з'явилася його розвідка «Роздуми про старожитності слов'ян в Європі», а вже у 1837 р. вийшла друком його знаменита праця «Слов'янські старожитності». У вступі автор зазначив, що: «...попереднім авторам, які писали про слов'ян, не вистачало знання слов'янських мов, знання особливостей і звичаїв слов'янських народів, нарешті, впливала якась застаріла некритичність та упередженість до слов'ян» [12, 4]. У цій же праці П. Шафарик захищає слов'ян і з приводу проблемного і дискусійного питання – появи їх у Європі; він опонує тим вченим, які з політичних кон'юнктурних міркувань стверджували, що слов'яни в Європу прийшли разом із гунами, аварами. У наступній праці «Етнографія слов'ян» (1842) він закликав: «...бути добрими вчителями справжнього слов'янства – але не літери, а духу, бо літера вбиває, а дух воскресає». [13, X].

Таким чином, поява праці Ф. Міковця була одним із багатьох фактів чеського національного відродження. Невипадково видавці починають передмову думкою, пронизаною гордістю за свою батьківщину: «Красива земля Чеська, ця перлина в короні Австрії має стільки відомих дворянських і рицарських резиденцій, церковних і міських споруд, різноманітних історичних і визначних мистецьких пам'яток скульптури і малярства, яких, крім Італії навряд чи десь у світі можна знайти» [10, 1].

У першій частині в окремих розділах Ф. Міковец змалював такі історико-архітектурні пам'ятки як замки – «Zříceniny Kokořina», «Zříceniny hradu Jenšteina», «Zámek Orlický», «Zříceniny Šelmberka», «Zámek Mělnický», костели – «Kostel sv. Štěpána v Praze», «Kostel klášterní v Teplé», «Hlavní chrám a bývalá Pražská braná v Slaném», брами – «Žatecká brána v Lounech», «Brány a bašty král. města Beroun» та ін. Так, наприклад, у публікації про стару ратушу у місті Літомержіце («Stará radnice Litomeřická») автор описує містечко на річці Лаба, яке є найдавнішим у Чехії. Свою розповідь Ф. Міковец розпочинає з опису міста від найдавніших часів, про отримання

ним привілеїв від королів Вацлава I, Пшемисла Отакара II, Карла IV, Вацлава IV, Сигизмунда (останній на початку гуситської війни навіть мешкав у цьому місті), про участь мешканців міста у гуситській війні. Щодо самого опису будівлі ратуші, то автор її розпочинає приблизно з 1538 року, зокрема після великої пожежі, яка знищила стару ратушу. Ось як на той час оновили вежі ратуші: «...над дахом було збудовано три нові вежі, до кожної з яких було поміщено дзвони. Перший був дзвін громадський...у який дзвонив кожної п'ятниці о восьмій годині ранку на збір райців, другий дзвонив лише під час смертної кари, а третій подавав знак закривати корчми» [10, 30]. Далі автор розповів читачам про розбудову і занепад будівлі у різні роки, описав різноманітні деталі інтер'єру. Так само детально і скрупульозно подано описи і замків. Наприклад, один із кращих – нарис про замок Орлік над Влтавою, збудований за часів правління Пшемисла Отакара II як невелика фортеця. Автор проаналізував етапи розбудови замку, зміни у його інтер'єрі.

Щодо другої частини праці, як уже зазначалося, Ф. Міковец встиг дійти до розповіді про монастир святої Анешки в Празі. Редагував уже готовий текст і писав наступні нариси К. Зап. У структурному відношенні друга частина не відрізняється від першої. Тут також є описи замків, костелів, ратуш, містечок, предметів вжитку («Pražská brána v Táboře», «Biskupská věž v Praze», «Stará radnice v Chomoutově», «Děčín», «Chrám sv.Barbory v Kutné Hoře», «Bílá hora u Prahy»). Проте впадає в око і різниця – ці описи більш читабельні, вони белетризовані, так би мовити, це було характерним для стилю К. Запа. Так, зокрема у нарисах про замки, К.Зап часто використовує різні легенди, повір'я, які стосувалися даного об'єкта, цитує згадки про них в літературі того часу. Ось, наприклад, у нарисі про замок Окорш К. Зап відтворює легенду про скарби єзуїтів, які начебто у ньому знаходилися: «Найпожадливіше шукали якийсь уявний скарб єзуїтів. У ночі перед тим днем, того ж 1773 року (рік ліквідації ордену єзуїтів. – С. К.), коли у Празі було проголошено буллу, приїхали, подекують, декілька празьких єзуїтів з помітним поспіхом до замку Окорш і так само вранці спішно поїхали. Важкої скрині, яку зі собою привезли, не було більше помітно під час їхнього від'їзду назад. За декілька днів приїхала у замок комісія шукати цю скриню, про яку вже в Празі давно мовилося, але даремно, бо за таємничою скринєю і слід пропав» [11, 20]. У нарисі про королівський замок Кшивоклат К. Зап розповідає його давню історію, зокрема про першу згадку у «Чеській хроніці» Козьми Празького 1110 року, а далі розповідає історію замку за часів правління королів Пшемисла Отакара I, Пшемисла Отакара II, Карла IV та ін.

Як історики К. Зап і Ф. Міковець були дуже скрупульозними і докладними в описах об'єктів своєї уваги (замок, скульптура, монастир і т.д.) – цього вимагала професія. Проте за жанром ці оповіді радше можна зарахувати до історико-мистецтвознавчого нарису, в якому документальність, наукова докладність і професійність оцінки поєднуються з оповідністю. Це свідчило про те, що обидва автора були добрими оповідачами (особливо це стосується К. Запа). Іноді складається враження, що вони пишуть як свідки тих подій, що більше про кожен об'єкт К. Зап і Ф. Міковець розповідають у контексті конкретної історичної ситуації. Так, у нarisі «Біла Гора біля Праги» йдеться про таку пам'ятку як Білогірський монастир, але К. Зап починає розповідь про трагічну битву під Білою горою (її опис займає майже половину тексту нарису), після якої чехи надовго втратили державність. І зовсім не в науковому стилі написано перший абзац цього нарису: «Є, певна річ, незліченні місця на батьківщині, де чех, крокуючи, мимоволі призупинитися мусить, щоб в душі обміркувати історію, яку в уяві нам змальовує місце події» [11, 179].

Чи взяти розповідь про поховання Вратислава I, сина першого християнського чеського князя Борживоя I. Автор розповідає спочатку про самого Вратислава I (він правив на початку X ст.), а потім описує його домовину. З одного боку, це свідчило про метод дослідження і відображення (сприймати той чи інший факт, артефакт у контексті), а з іншого – популяризувало історію, навчало читача любити історію свого народу, єднало його з минулим.

Є ще одна важлива риса, що характеризує «Старожитності і пам'ятки землі Чеської». Це неприховане почуття гордості за здобутки свого народу упродовж останнього тисячоліття. Така авторська позиція не була позбавлена серйозного підтексту. На цей підтекст звернув увагу один із авторів (заховався за криптонімом – «C.d.n.») журналу «Słowianin» (виходив у Львові 1871 р.). Стаття має промовисту назву – «Огляд історії стародавніх слов'ян», друкував цю публікацію журнал упродовж усього 1871 року. Автор звертає увагу на історіографію такого питання як походження слов'ян. З цього приводу думки тодішніх істориків слов'янства розділялися. Одні вважали, що слов'яни – це народ у Європі новий, який прийшов сюди з азійських просторів щойно в IV або V ст. в часи великого переселення народів. Інші вважали, що слов'яни народ – європейський, який мешкає на цих землях з давніх давен. Ця проблема не перестала хвилювати істориків слов'янства і наприкінці XIX ст. (у 1896 р. вийшла друком монографія В. Флоринського «Первобытные славяне»), і на початку

XX ст. – у 1916 вийшла друком праця К. Крамаржа «Die Abkunft der Germane, Litaner und Slaven aus der Urheimat im Altaj», згодом його ж «Nové doklady pro pravlast' Slovanů na Altaji» (1919) – ми назвали лише кількох відомих славістів. У журналі «Slavia» в 1926 р. появилася рецензія відомого вченого Л. Нідерле на працю польського історика К.Мошинського «Badania nad pochodzeniem i pierwotną kulturą Słowian». Автор цієї праці захищав азійську теорію походження слов'ян, опонуючи автохтонній теорії, яка прабатьківщину слов'ян шукала в Європі. Л.Нідерле вважав, що абсолютної суперечності між обома теоріями нема, що автохтонність слов'ян у Європі теж не можна сприймати абсолютно: «Ми не знаємо, де мешкали від прадавніх часів перші праотці слов'ян, так само, як і не знаємо, де мешкали праїндоевропейці».

Автор (С.д.п.) згаданої розвідки на сторінках «Słowianina» вважав, що треба досліджувати справжню історію та походження слов'ян, щоб захистити їх право бути європейцями і не звинувачувати їх у варварстві.

П. Шафарик, вивчаючи історію слов'ян, наголошував на їх високому культурному рівневі розвитку. Це теж мало сприяти усвідомленню своєї тривалої і славної історії, духовного потенціалу слов'ян. Формування почуття національного гідності у протистоянні з потужним німецьким світом – і в цьому контексті теж треба сприймати працю Ф. Міковца і К.Запа.

Варто звернути увагу ще на один момент. Ф. Водічка, редактор другого тому «Історія чеської літератури» (том має назву «Література національного відродження»), невипадково зазначив, що Ф. Палацький наприкінці 20-х років XIX ст. наполягав на тому, щоб від філологічного розуміння літератури перейти до оцінки змісту (на відміну від Й.Добровського та Й. Юнгмана, про яких йдеться в «Історії чеської літератури» в монографічних розділах). Зрозуміло, що аналіз і оцінка змісту твору неминуче провадила до необхідності аналізувати, оцінювати цей зміст у контексті суспільних проблем, реального життя. Автор зауважує далі, що центр уваги таких визначних постатей чеського відродження як Ї. Прохазка, Ф. Палацький, П. Шафарик, Я. Пуркине лежав у певній науковій чи в політичній і публіцистичній діяльності – і це, як можна здогадатися, «компрометувало» ставлення до літератури. Проте, з іншого боку, саме це обставина промовисто свідчила, що згадані постаті були не лише вченими (а Палацький, Шафарик, Пуркине в молоді роки писали вірші), але й громадянами-патріотами, які, відчуваючи суспільну потребу не цураються політичної і публіцистичної діяльності. Оцей публіцистичний момент ми відзначаємо і в «Старожитностях і пам'ятках

землі Чеської» Ф. Міковца і К. Запа. Ця публіцистичність і громадянська позиція проявляється в захисті національних ідеалів, вартостей, почуттів, у цілеспрямованому збереженні історичної пам'яті, у вихованні патріотизму у своїх читачів. Ця думка і підсумовує висновок про місце праці Ф.Міковца і К. Запа в чеському національному відродженні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Гонтар П.* Українсько-чеські літературні зв'язки XIX ст. / П. Гонтар – К., 1956; 2. *Мольнар М.* Тарас Шевченко у чехів та словаків / Мольнар Михайло. – Пряшів: Словац. пед. вид.-во, 1961. – 285 с.; 3. *Франко І.* Літературне відродження Полудневої Русі і Ян Коллар / Іван Франко. – К., 1955. – Т. XVIII. – С. 254–263; 4. *Францев В.* Очерки по истории чешского возрождения: русско-чешские ученые связи конца XVIII и первой половины XIX ст. / Францев В. – Варшава, 1902. – 472 с.; 5. *Feigl L.* Sto let českého života ve Lvově. Plzeň / Feigl Ludvík. – Lvov, 1924–1925. D. 1–2; 6. *Hejret J.* František Palacký: cenou počtána práce pražskou porotou pro posouzení prací o F. Palackém / Hejret Jan. – Plzeň. – [1926]. – 12 s.; 7. *Horák J.* Tři čeští spisovatelé v Haliči / Horák J. // Národopisný věstník československý. – Praha, 1915. – S.109–114; 8. *Hostička V.* Karel Vladislav Zap a haličští Ukrajinci. K česko-ukrajinské vzájemnosti v první polovině devatenáctého století / Hostička Vladimír // Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů národů ČSSR a SSSR. – Praha, 1958. – S.69–115; 9. *Paul K.* Několik poznámek k pobytu K. Zapa a L. Rittensberga ve Lvově / Paul K. // Časopis pro moderní filologii a literatury. [Praha]. – 1948. – № 6. – S. 301–309; 10. Starožitnosti a památky země České – Praha. – [1860]. – Díl. I. – 207 s.; 11. Starožitnosti a památky země České / Ferdinand Mikovec, Karel Zap. – Praha. – 1864. – Díl. II. – 218 s.; 12. *Šafařík P.* Slovanské starožitnosti / Šafařík Pavel. – Praha, 1837. – 442 s.; 13. *Šafařík P.* Slovanský národopis / Šafařík Pavel. – Praha, 1842. – 187 s.; 14. *Tomek V.* Nejnovější dějepis Rakouský / Tomek Vladivoj. – Praha. – 1887. – 584 s.

Моторний А.В. (Львів, Україна)

Маловідома книга, присвячена чеським переселенцям в Україну

Стаття присвячена маловідомій книзі чеського педагога і підприємця, письменника та публіциста Франтишка Добрави (1822-1902) «Чеський переселенець на Русь» виданій у 1876 році в Празі.

Ключові слова: Франтишек Добрава, переселенець.

Статья посвящена малоизвестной книге чешского педагога и предпринимателя, писателя и публициста Франтишка Добравы (1822-1902) «Чешский переселенец на Русь», изданной в 1876 году в Праге.

Ключевые слова: Франтишек Добрава, переселенец.